

Erken Ortaçağlarda Gelibolu Yarımadası'na Yapılan Türk Akınları

Hayrettin İhsan ERKOÇ*
Kubilay GÜRSES*

Özet

Gelibolu Yarımadası, tarih boyunca pek çok istilaya ve mücadeleye tanık olmuştur. Bu bölgede askerî faaliyet gösterenler arasında Erken Ortaçağlarda çeşitli Türk Toplulukları da vardır. Roma-Bizans kaynaklarına göre Hunlar, Bulgarlar ve Kutrigurlar yarımadaya harekât düzenlemişlerdir. Hunlar, hükümdarları Attila'nın önderliğinde 447'de bölgeye ulaştıklarında, yarımadaı anakaradan gelecek istilalara karşı korumak için yapılan ama aynı yıl yaşanan depremde yıkılan Uzun Sur'u aşmışlardır. Attila, bu sefer sırasında yarımadaı yeri bilinmeyen bir çarpışmada bir Doğu Roma ordusunu da yenmiştir. Uzun Sur'un 478'deki başka bir depremde tahrip olmasından yararlanan bir Bulgar grubu, 539'dan sonra yarımadaı girerek burayı yağmalamış, Çanakkale Boğazı'nı aşip Anadolu yakasına geçmeyi bile başarmıştır. 559'daki Kutrigur akını ise başarısız olmuş ve Kutrigurlar, kısa bir süre önce yeniden inşa edilen Uzun Sur nedeniyle yarımadaı giremeden çekilmek zorunda kalmışlardır. 813'e gelindiğinde Bulgarlar, hükümdarları Kurum Han'ın komutasında yarımadaı yeniden girerek bölgedeki yerleşimleri yağmalamışlardır. Söz konusu askerî faaliyetler incelendiğinde, bunların daha büyük Balkan seferlerinin yalnızca birer harekâtı olduğu ve tek başına yarımadaı hedef alan müstakil seferler

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale/TÜRKİYE; h.ihsan.erkoc@comu.edu.tr ve ihсан_erkoc@yahoo.com. (Makale gönderim tarihi: 14.05.2019; Makale kabul tarihi: 12.06.2019)

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Çanakkale/TÜRKİYE; kubilaygurses@yandex.com.

düzenlenmediği görülmektedir. Bu akınlardan söz eden kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Erken Ortaçağlarda yarımadaya saldıran Türk toplulukları buraları yalnızca geçici olarak istila etmişler ve ganimet elde ettikten sonra buraya yerleşmeyip ülkelerine dönmüşlerdir. Bu çalışmayla hem İslam-öncesi Türk Tarihi'ne hem de Çanakkale'nin ve Gelibolu Yarımadası'nın yerel tarihine katkıda bulunulması, bölge tarihinin İslam-öncesi Türklerle ilgili bir geçmişe de sahip olduğunun vurgulanması amaçlanmıştır. Çalışmada bölgedeki Türk akınlarıyla ilgili bilgi veren Roma-Bizans kaynakları tarafımızca gözden geçirilmiş, bu kayıtlardaki bilgiler ortaya çıkarılmış ve söz konusu bilgiler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Gelibolu Yarımadası, Hunlar, Ogurlar, Bulgarlar, Kutrigurlar.*

Turkic Raids Into The Gallipoli Peninsula During The Early Middle Ages

Abstract

Throughout history, the Gallipoli Peninsula has witnessed numerous invasions and conflicts. Among those that conducted military operations in this area were various Turkic peoples in the Early Middle Ages. According to Romano-Byzantine sources, the Huns, Bulgars and Kutrigurs launched operations into the peninsula. When the Huns reached the region under the leadership of their king Attila in 447, they managed to cross the Long Wall, a defensive structure built to protect the peninsula from attacks that would come from the mainland but destroyed in the same year because of an earthquake. Attila also defeated an Eastern Roman army in the peninsula during this campaign, at a location currently unknown. Taking advantage of the destruction of the Long Wall in another earthquake in 478, the Bulgars entered the peninsula after 539. Pillaging here, the Bulgars even managed to cross the Hellespont and reach the Asian side. However, the Kutrigur raid in 559 failed and because of the Long Wall

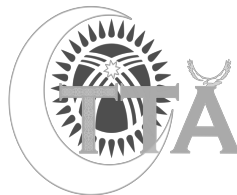

that was rebuilt not long ago, the Kutrigurs had to withdraw without being able to enter the peninsula. In 813, the Bulgars entered the peninsula again under the command of their ruler Krum Khan and pillaged the settlements in the region. When these military operations are examined, it can be observed that they were just one of the numerous operations within larger Balkan campaigns, and individual campaigns targeting solely the peninsula were not conducted. As can be understood from the sources describing these raids, Turkic peoples that attacked the peninsula in the Early Middle Ages only temporarily invaded these lands and withdrew back to their homelands after acquiring plunder, without settling here. In this study, it is aimed to make contributions both to Pre-Islamic Turkic History as well as to the local history of Çanakkale and the Gallipoli Peninsula, emphasizing that the region's history also possesses a past related with Pre-Islamic Turks. Using Romano-Byzantine sources describing Turkic raids into the region, we have revealed narratives in these records and examined them in this study.

Keywords: *Gallipoli Peninsula, Huns, Oghurs, Bulgars, Kutrigurs.*

Giriş

Gelibolu Yarımadası, stratejik konumu ve barındırdığı zenginlikler nedeniyle tarih boyunca çok sayıda istilaya uğramış, pek çok çarpışmaya tanık olmuştur. Mitolojik anlatısı günümüze ulaşan Troia (Truva) Savaşı'ndan 1915'teki Çanakkale Muharebelerine dek sayısız ordu, Çanakkale Boğazı ile Gelibolu Yarımadası'nı hedef almıştır. Bu bölgede askerî harekât düzenleyenler arasında hiç kuşkusuz Eski Türkler de bulunmaktadır. Türklerin 1071'deki Malazgirt Zaferi'nin ardından kalabalık gruplar olarak Anadolu'ya yerleşmeye başlamalarından önce, özellikle Karadeniz'in kuzeyinden gelen çeşitli Türk topluluklarının Trakya ile Gelibolu Yarımadası'na akınlar düzenledikleri bilinmektedir. Bu topluluklar arasında Hunlar,

Kutrigurlar¹ ve Bulgarlar bulunmaktadır. Çalışmamızın amacı, söz konusu akınlar hakkında tespit edebildiğimiz kaynaklardaki bilgileri bir araya getirip okuyuculara sunmak ve bu kayıtlardaki sorunlu meseleler üzerinde durarak onları aydınlatmaya çalışmaktır. Böylece hem İslam-öncesi Türk tarihine hem de Çanakkale ve Gelibolu Yarımadası'nın yerel tarihine katkıda bulunmayı, bölge tarihinin İslam-öncesi Türklerle ilgili bir geçmişi de sahip olduğunu vurgulamayı amaçlamaktayız.

Hunlar ve “Tanrı'nın Kırbacı” Gelibolu'da: Attila'nın 447 Yılı Balkan Seferi

Roma İmparatorluğu, gücünün doruğundayken Britanya'dan Filistin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyaya ve tüm Akdeniz havzasına hükmetmiştir. Ancak “3. Yüzyıl Krizi” olarak adlandırılan dönemle birlikte imparatorluk çeşitli ekonomik, siyasî ve askerî sorunlarla boğuşmaya başlamıştır. Bir yandan doğudaki Sasanîlerle yoğun savaşlar sürerken diğer yandan kuzeydeki Germen halkları imparatorluğa sızmaya başlamışlardır. Parçalanma sürecine giren Roma İmparatorluğu, I. Theodosius'un 395'teki ölümüyle birlikte kesin bir şekilde Doğu ve Batı İmparatorlukları olarak ikiye bölünmüş ve bir daha asla birleşmemiştir; Doğu Roma İmparatorluğu, bugün *Bizans*

¹ Bizans kaynaklarındaki *Koutrigouroi* (Kutrigurlar), *Kotrigouroi* (Kotrigurlar) ve *Kotzagēroi* (Kotzagērlar) adlarının *Toğur Oğur* şeklindeki bir Türkçe adı yansıttığı, bunun da *Toğuz Oğuz* (*Dokuz Oğuz*) topluluk adının Ogur Türkçesindeki *z* → *r* ses değişimiyle aldığı biçim olduğu düşünülmektedir (Peter B. Golden, *An Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1992, s. 99; Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş: Ortaçağ ve Erken Yeniçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'da Etnik Yapı ve Devlet Oluşumu*, (Çev. Osman Karatay), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 111; Istvan Zimonyi, “Bulgarlar ve Ogurlar”, *Türkler*, (Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 606). Her ne kadar *Oğur* (*Ogur*) adı aslında *Oğuz* (*Oğuz*) adıyla aynıysa da Ogurlar, Oğuzlar ve Dokuz Oğuzlar birbirlerinden farklı halklardır (Golden, *An Introduction...*, s. 96; Golden, *Türk Halkları...*, s. 108). Ogurlardan ileride daha ayrıntılı olarak söz edeceğiz.

İmparatorluğu olarak da adlandırılmaktadır. İşte böyle bir ortamda Hunlar, 375 yılında Avrasya bozkırlarından gelip Doğu Avrupa'yı istila ederek birkaç on yıl içerisinde Tuna Irmağı'na kadar olan bölgeleri hâkimiyetleri altına almışlar ve Roma dönemindeki adıyla Pannonia (bugünkü Macaristan) merkezli bir devlet kurmuşlardı². Hun hükümdarı Rua'nın 434'teki ölümüyle birlikte de onun kardeşi Muncuk'un çocukları Bleda ve Attila, Avrupa Hun İmparatorluğu'nun yönetimini birlikte devralmışlardır. Rua'nın hükümdarlığının son yıllarında bozulmaya başlayan Hun-Doğu Roma ilişkileri, Attila'nın 434'te Doğu Roma elçileriyle yaptığı Margus Antlaşması sayesinde bir süreliğine daha barış içerisinde devam etmiştir³. Ancak Attila, selefleri Uldız ve Rua tarafından yürütülmekte olan Doğu Roma İmparatorluğu'nun sürekli baskı altında tutulması siyasetini terk etmemiş ve ilk fırsatta Doğu Roma'yla tekrar savaşa girmeyi beklemiştir. Nitekim Attila'nın aradığı fırsat, 440 yılında ortaya çıkmıştır. O sırada yaşanan bazı gelişmeleri gerekçe gösteren Attila, 441 yılında Doğu Roma kontrolündeki Balkanlara bir sefer düzenlemiş ve ardından ülkesine dönmüştür. Bleda'nın 444-445 yıllarında ölümüyle birlikte de kardeşi Attila'nın Hun İmparatorluğu'nun tek hâkimi olduğu ve tüm Hun ordularını kendi komutası altına aldığı görülmektedir. Aradan geçen birkaç yıl içerisinde, Doğu Romalıların 434 yılında yapılan Margus Antlaşması'nın koşullarını hâlâ tam olarak yerine getirmemiş olmaları ve Doğu Roma İmparatorluğu'nda yaşanan bazı doğal felaketler, Attila'nın 447 yılında ikinci bir Balkan Seferi'ne çıkmasına yol açmıştır⁴. Bu seferin tarihlendirilmesi ve seferin nasıl yürütüldüğü konularında farklı görüşler vardır.

Doğu Roma İmparatorluğu, 446-447 yıllarında bir dizi salgın hastalık ve doğal felaketle karşılaşmış, özellikle 447'nin başında yaşanan depremde başkent Constantinopolis'in (İstanbul) surları önemli ölçüde

² Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 25-53.

³ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 53-67. Margus Antlaşması'nın maddeleri için bkz. Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 62.

⁴ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 66-70.

hasar görmüştür. Diğer pek çok civar yerleşimleri de depremde tahrip olmuş ve Gelibolu Yarımadası'nı anakaradan gelecek saldırılara karşı korumakta olan Uzun Sur, deprem yüzünden yıkılmıştır. Kardeşi Bleda'nın 444-445 dolaylarında ölümünden sonra Hun hükümdarı olan Attila, Doğu Roma İmparatorluğu'nun düştüğü malî ve askerî zorluklardan yararlanmak isteyerek Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius'tan kendisine sığınan Hun kaçaklarının geri verilmesini ve biriken haraç borçlarının ödenmesini talep etmiştir. Attila'nın talepleri Doğu Romalılar tarafından geri çevrilince Attila, Gepidler, Gotlar ve diğer kavimlerle güçlendirilmiş olan ordusuyla sefere çıkmış, Tuna'yı aşarak Doğu Roma topraklarına girmiştir; bu sefer sırasında Attila'ya vassalleri olan Gepid kralı Ardaric, Ostrogot kralı Valamir ve diğer kabile kralları da katılmışlardır. Theodosius'un savaş çıktığı zaman Attila'ya gönderdiği elçi, yolun tehlikeli olması yüzünden Attila'yla görüşmemiştir. Tuna'yı aştıktan sonra Dacia Ripensis Eyaleti'nde güçlü ve büyük bir şehir olan Ratiaria'yı (Arçar) ele geçiren Attila, buradan sonra ordusunun bazı kısımlarını Tuna Irmağı boyunca uzanan kaleleri ve şehirleri alması için göndermiştir. Bir Hun birliği, Asemus Kalesi'ni almak için kaleyi kuşatmış, ancak savunmacıların gösterdikleri direnç yüzünden kaleyi alamamıştır. Hun ordusunun Attila'nın önderliğinde ilerleyen ana kısmı ise, Ratiaria'yı aldıktan sonra Utus (Vit) Irmağı'nda Doğu Roma ordusuyla karşılaşmıştır. Yapılan çarpışma çok şiddetli geçmiştir; Hunlar ağır kayıplar vermişlerdir, ancak Doğu Roma ordusu imha edilmiş ve komutanı Arnigisclus (ya da Arnegisclus) öldürülmüştür. Çarpışmanın ardından Marcianopolis (Bulgaristan'ın doğusunda, Varna yakınlarında) şehri de düşmüştür. Attila yoluna devam ederek pek çok şehri ele geçirmiştir; bunların arasında Philippopolis (Filibe), Arcadiopolis (Lüleburgaz) ve muhtemelen Serdica (Sofya) bulunmaktadır. Bu sırada Attila, Çanakkale Boğazı'na kadar ulaşmıştır. Callipolis'in (Gelibolu) ve Sestus'un (bugünkü Akbaş Limanı'nda) Attila tarafından ele geçirilip geçirilmediği kaynaklarda kesin olarak söylenmemişse de Attila bu iki şehri muhtemelen ele geçirmiştir. Sefer sırasında Trakya'da Attila'nın ordusu tarafından ele geçirilemeyen iki şehir, Hadrianopolis (Edirne) ve Heraclea'dır

(Marmara Ereğlisi). Hunların bu şehirleri kuşatıp başarısız mı oldukları, yoksa kuşatmayıp yanlarından geçip mi gittikleri bilinmemektedir; kaynaklar bu konuda sessiz kalmıştır. Constantinopolis'e doğru ilerleyen ve Athyras'a (Büyük Çekmece) kadar ulaşan Hun ordusu, sefer sırasında yolunu değiştirerek Tesalya'ya girmiş ve Thermopylae'ye kadar ilerlemiştir; ancak, bu harekât sırasında yol üzerinde bulunan Thessalonica (Selanik) gibi şehirlere saldırlıp saldırlmadığı bilinmemektedir. Hunlar, Yunanistan taraflarına gitmiş oldukları sırada ise Doğu Romalılar hızlıca bir ordu daha toplayarak Hunların üzerine göndermişlerdir. Ayrıca depremden sonra üç aylık bir süre içinde başkentin yıkık surları onarılmıştır. Yunanistan'dan geri dönen Attila, Gelibolu Yarımadası'nda tam olarak bilinmeyen (ama muhtemelen yıkık Uzun Sur'un yakınlarında olan) bir yerde yaptığı çarpışmada, Doğu Roma ordusunu yenilgiye uğratmış ve Constantinopolis'le arasında kalan son engeli ortadan kaldırmıştır. Bu sırada atlılardan oluşan bir Hun birliği, Constantinopolis surlarının önlerine kadar ulaşmışsa da çıkan bir salgın hastalık yüzünden zayıf düşmüş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bir bağırsak hastalığı olarak tarif edilen bu hastalık, dizanteri veya ona benzeyen bir hastalık olabilir. Ne var ki, salgının Hun ordusunun tamamına yayılmadığı ve ordunun çoğunluğunun bundan etkilenmediği, Attila'nın da gücünü koruduğu görülmektedir. Nitekim Theodosius, barışın sağlanması için Anatholius ve Theodulus'u Attila'ya elçi olarak göndermek zorunda kalmıştır. Doğu Roma orduları tamamen imha edilmiş olduğu için elçiler, Attila'nın her talebine boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Böylece Attila, Doğu Roma İmparatorluğu'nun artık kendi taleplerine karşı koyamayacak kadar ezildiğinden emin olarak sonraki yıllarda yönünü Batı Roma İmparatorluğu'na dönmek üzere ülkesine dönmüştür⁵.

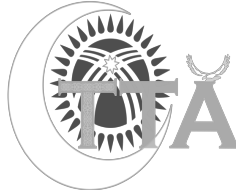
⁵ Bu seferin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Hayrettin İhsan Erkoç, "Attila'nın 447 Yılı Balkan Seferi", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu – 6-8 Ekim 2016, Çanakkale – Bildiriler*, (Ed. Aşkın Koyuncu), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Ankara 2017, s. 62-84.

Attila'nın 447 yılı Balkan Seferi sırasında Gelibolu Yarımadası'na uğradığına ilişkin tespit edebildiğimiz kadarıyla iki tane Roma-Bizans kaynağı bilgi vermektedir: Bunlar Priscus⁶ ve Theophanes'tir⁷. Priscus'un eserinde, seferin nedenleri ve başlamasının ardından

⁶ Priscus'un (Yunanca *Priskos*) 410-420 arasında Thracia'daki (Trakya) Panium'da (Panion, Tekirdağ yakınlarında) doğduğu ve 472'de öldüğü düşünülmektedir (Ali Ahmetbeyoğlu, *Attila'nın Sarayı'nda Bir Romalı: Grek Seyyahı Priskos'a Göre Avrupa Hunları*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s. 13; R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, I, Francis Cairns, Trowbridge 1981-1983, s. 48). Onun *Historia Byzantiakē* (*Bizans Tarihi*) adını taşıyan, ancak muhtemelen bu adı sonradan eklenmiş olan eserini hangi tarihte yazdığı bilinmiyorsa da eserde 433-472 yıllarındaki olaylarla ilgili bilgiler kaydedilmiştir. Bu eser günümüze, Bizans'ın ünlü âlim imparatoru VII. Kōnstantinos Porphyrogennētos'un (913-959 yılları arasında hükümdar) *Excerpta de Legationibus Romanorum ad Gentes* (*Romalılardan Halklara Giden Elçilerden Seçmeler*) adlı eserindeki fragmanlar sayesinde ulaşmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Priscus'un eserinin önemli bir kısmı, imparatorun dönemine gelindiğinde çoktan kaybolmuştur; imparator, eserin kendi dönemine ulaşan parçalarını bir araya getirmiş ve günümüze ulaşmasına vesile olmuştur (Ahmetbeyoğlu, *Attila'nın Sarayı'nda...*, s. 15; Blockley, *The Fragmentary...*, I, s. 49-50; Karl Müller, *Fragmenta Historicorum Græcorum*, IV, Parisiis Editore Ambrosio Firmin Didot, Paris 1851, s. 69-71). Priscus'un bu eserinin fragmanlarının tasnif edilerek numaralandırılmasında farklı yollara gidilmiştir; biz ise çalışmamızda Blockley'in tasnifini kullandık. Priscus'un Türk tarihi bakımından bir diğer önemi de 448 yılında Attila'ya gönderilen Doğu Roma elçilik heyetinin bir üyesi olmasıdır. Attila'yı ziyaret eden Priscus, onun başkentini, sarayını ve elçilik seferi boyunca yaşananları aktararak Attila hakkında muasır bir kaynak olmuştur.

⁷ *Theophanes Confessor* olarak da bilinen Theophanes (Yunanca *Theophanēs*), 759-760 yılları dolaylarında doğmuş ve 818'de ölmüştür. Onun *Khronographia* (*Kronik*) adını taşıyıp, 284/285-812/813 yılları arasındaki olaylardan söz ettiği kroniğinde kullandığı daha eski kaynakların bir kısmı günümüze ulaşmışken, bir kısmının günümüze ulaşmadığı görülmektedir (*The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, (Çev. Cyril Mango ve Roger Scott), Clarendon Press, Oxford 1997, s. xliii-lxiii).

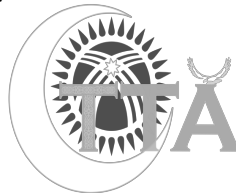
harekâtın kronolojisini içeren kısımların büyük bölümü günümüze ulaşmamıştır; ancak, günümüze ulaşan parçalardan Fr. 9.3'te (Müller'e göre Fr. 5), seferin son kısımlarına ilişkin ayrıntılı bilgiler sunulmuştur. Priscus'a göre, Romalılarla Hunlar (*Hounnoi*) arasında Khersonēsos'ta (Chersonesus, Gelibolu Yarımadası) yapılan bir çarpışmanın ardından, Anatolios (Anatolius) görüşmelerde bulunmuş ve iki taraf arasında bir barış antlaşmasına varılmıştır⁸. Theophanes ise Attilas'ın (Attila) seferini yanlış olarak 449/450'ye (Anno Mundi 5942) tarihlendirmiş, onun sefer sırasında pek çok şehri ele geçirerek büyük miktarlarda ganimet elde ettiğini, çok sayıda kişiyi de esir aldığını yazmıştır. Ona göre Attilas, Romalı generalleri çarpışmalarda tamamen yendikten sonra iki denize de ulaşmıştır; bunlardan birisi Pontos (Karadeniz) iken, diğeri de Kallipolis'in (Gelibolu) ve Sēstos'un (Sestus)⁹ yanından akan denizdir (Çanakkale Boğazı¹⁰). Attila bu ilerleyişi sırasında Hadrianoupolis (Edirne) ve bir zamanlar *Peirinthos* denilen Hērakleia (Marmara Ereğlisi) dışında bölgedeki bütün şehirleri ve kaleleri ele geçirmiş, Athyras (Büyük Çekmece) kalesine kadar gelmiştir. Bunun üzerine Theodosios, Attilas'la barış yapmıştır¹¹. Bu iki kaynağın dışında Evagrius Scholasticus, Attila'nın 447'deki Balkan Seferi'nden

⁸ Priscus Fr. 9.3.

⁹ Mango ve Scott, Sēstos'u Eceabat ile eşleştirmişlerdir (*The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 160). Ancak Eceabat, Sēstos olmayıp eski Madydos (Madytos) şehridir.

¹⁰ Maenchen-Helfen biraz daha farklı bir çeviri yapmıştır: "Attila reached the sea, both the Pontus and Propontis, at Callipolis and Sestus." ("Attila, Callipolis'te ve Sestus'ta denize ulaştı hem Pontus'a hem Propontis'e.") (Otto Maenchen-Helfen, *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*, (Ed. Max Knight), University of California Press, Berkeley 1973, s. 113). Blockley'in çevirisi ise Mango ve Scott'un çevirisine yakındır (Blockley, *The Fragmentary...*, I, s. 241).

¹¹ Theophanes Anno Mundi 5942. Theophanes'in aktardığı bilgilerin benzerleri, çok daha geç bir dönemde yaşamış bir Bizanslı tarihçi olan Nikēphoros Kallistos Xanthopoulos'un (1256-1335; eseri olan *Historia Ecclesiastica*'yı 1320 yılı dolaylarında yazmıştır) eserinde de mevcuttur (Blockley, *The Fragmentary...*, II, s. 241, 382).

söz ederken II. Theodosius'un döneminde çok büyük bir depremin yaşandığını yazmıştır. Ona göre başkentin surlarının pek çok kulesi yerle bir olmuş, Khersonēsos'un (Gelibolu Yarımadası) Uzun Sur'u¹² yıkılmış ve Bithynia, Hellēspontos (Çanakkale Boğazı) ile her iki Phrygia eyaleti gibi bölgeler zarar görmüştür¹³.

¹² Gelibolu Yarımadası'nı Trakya'dan gelebilecek istilalara karşı korumak amacıyla, MÖ 565'ten itibaren yüzyıllar boyunca çeşitli dönemlerde yarımada'nın kuzeyindeki dar noktalarda birkaç farklı Uzun Sur yapılmıştır. Bu surlar, bugünkü Bolayır'ın hemen kuzeyinde farklı noktalarda Saros Körfezi'yle Çanakkale Boğazı arasında yer almış ve zaman içerisinde bakımsızlık veya depremler nedeniyle yıkıldıkları için yeniden yapılmak zorunda kalmıştır. Tarih boyunca yarımada'da yer alan bu surlar hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Mehmet Fatih Yavuz, "Antik Çağlarda Gelibolu Berzahında İnşa Edilen Savunma Duvarları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 41, 2005, s. 1-13.

¹³ Evagrius Scholasticus I.17. Yavuz, Evagrius Scholasticus'un anlatısını incelerken Uzun Sur'un 447'deki deprem yüzünden yıkılması nedeniyle Gelibolu Yarımadası'ndaki Hun istilasını engelleyemediğini vurgulamıştır (Yavuz, "Antik Çağlarda...", s. 11). Evagrius Scholasticus ayrıca, doğal felaketlerden söz ettiği bir yerde tarih vermeden "İskitlerle" (*Skythai*) Doğu Romalılar arasında süren bir savaş sırasında Thrakia, Hellēspontos, İōnia (İyonya), Kyklades (Kiklad) Adaları, Knidos ve Krētē'nin (Girit) sarsılarak yerle bir olduğunu anlatmıştır (Evagrius Scholasticus II.14). Bu depremin II. Theodosius'un saltanatının (408-450) sonlarında, ya da daha geç bir tarihte 467 veya 469'da yaşandığı konusunda farklı görüşler vardır (*The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus*, (Çev. Michael Whitby), Liverpool University Press, Liverpool 2000, s. 97). Ayrıca Yavuz'un tespitine göre, 478'de yaşanan büyük bir deprem nedeniyle Çanakkale Boğazı'nın etrafındaki pek çok şehir ile Uzun Sur tahrip olmuştur (Yavuz, "Antik Çağlarda...", s. 12). Evagrius Scholasticus (Yunanca *Euagrios Skholastikos*), 535 yılı dolaylarında Syria Secunda'daki Epiphania (Hama) şehrinde doğmuştur. *Ekklēsiastikē Historia* (*Kilise Tarihi*) başlığını taşıyan eserini 593 yılı dolaylarında kaleme alan Evagrius Scholasticus, bu eserinde 431'den kendi yaşadığı döneme kadar olan olayları anlatmıştır (*The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus*, s. xiii-xv).

Boğazı Aşıp Karşıya Geçen Göçebeler: 6. Yüzyılın Ortalarındaki “Hun” (Ogur) Akını

Attila'nın 453'te ölümünün hemen ardından Avrupa Hun İmparatorluğu dağılmış ve Hunlardan geriye kalanlar Karadeniz'in kuzeyine dönerek tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Onların yerini ise, başka bir Türk topluluğu olan Ogurlar almışlardır. 463'ten itibaren Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara hâkim olan ve *Ogur Türkçesi* ya da *R'li Türkçe* olarak adlandırılan farklı bir Türk lehçesini konuşan Ogurlar, çok sayıda boy birliğinden oluşmuşlardır. Ancak Ogurlar, kalabalık boylardan meydana gelmelerine rağmen ilk başlarda kendi aralarında siyâsî bir birlik kuramamışlardır¹⁴. Söz konusu Türk boyları, eskiden Karadeniz'in kuzeyine hâkim olan Hunların yerini aldıkları için bazen Bizans kaynaklarında *Hunlar* (*Hounnoi*) olarak adlandırılmışlardır¹⁵. İşte bu “Hun” topluluklarından bir kısmı, Bizans imparatoru I. Iustinianus'un döneminde (527-565) birkaç kez Bizans'ın Balkan topraklarını istila etmiş, bu istilalardan bir tanesinde Gelibolu Yarımadası'na kadar ulaşmış, hatta Çanakkale Boğazı'nı geçerek Anadolu yakasına bile geçmeyi başarmıştır. Bu olay hakkındaki bilgiler, Iustinianus döneminin ünlü tarihçisi Procopius¹⁶ tarafından aktarılmıştır.

¹⁴ Ogurlar hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Golden, *An Introduction...*, s. 92-93, 95-104; Golden, *Türk Halkları...*, s. 105, 108-116; Zimonyi, a.g.e., s. 606-614.

¹⁵ Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, E. J. Brill, Leiden 1983, s. 231-232.

¹⁶ Procopius'un (Yunanca *Prokopios*) doğum yılı bilinmiyorsa da 5. yüzyılın sonlarında doğduğu düşünülmektedir. Filistin'deki Caesarea'da doğan Procopius, genç yaşta Constantinopolis'e taşındıktan sonra Bizans'ın ünlü generali Belisarius'un (Yunanca *Belisarios*) hukuk danışmanı ve özel sekreteri olmuştur. Birkaç farklı eser yazan Procopius, “Hun” (Ogur) istilasını *Hyper tōn Polemon Logoi* (*Savaşlar Üzerine Sözler*, Latince *De Bellis* yani *Savaşlar Üzerine*) başlıklı eserinin *Pers Savaşları* kısmında anlatmıştır; bu eserde, Procopius'un yaşadığı dönemde 560'a kadar meydana gelen olaylar tasvir edilmiştir (Procopius, *History of the Wars, Books I and II*, (Çev. H. B. Dewing), The Loeb Classical Library, William Heinemann, London 1914, s. vii-ix).

Procopius'a göre 539'da gökte büyük bir kuyruklu yıldız belirmiş ve hemen ardından büyük bir "Hun" ordusu Istros (Tuna) Irmağı'nı aşarak tüm Avrupa'yı¹⁷ istila etmiştir. İon Körfezi'nden Byzantion'un (İstanbul) banliyölerine kadar her yeri yağmalayan istilacılar, pek çok şehir ile kaleyi ele geçirip ülkelerine dönmüşlerdir. Sonraki dönemlerde aynı halk istilalarını sürdürmüştür; "Hunlar" aynı zamanda Kherronēsos'un (Gelibolu Yarımadası) surlarına da saldırmışlardır. Surun üzerinde konuşlanmış olup yapıyı savunanları etkisiz hale getiren "Hunlar", denizin kıyıya çarpan dalgaları boyunca ilerleyerek *Kara Koy* olarak adlandırılan yerin surlarını merdivenle aşmışlardır. Böylece Uzun Sur'un arkasına sızan istilacılar, Kherronēsos'taki Romalıları (Bizanslılar) hazırlıksız yakalamışlar, çoğunu öldürmüşler, hayatta kalanların neredeyse tamamını esir almışlardır. İstilacıların bir kısmı bununla da yetinmeyip Sēstos ile Abydos arasındaki boğazı aşmışlar, Asia (Anadolu) topraklarını yağmadıktan sonra Kherronēsos'a geri dönmüşlerdir. İstilacılar bu harekâtın ardından ordunun geri kalanıyla ve bütün ganimetleriyle ülkelerine dönmüşlerdir¹⁸. Bizanslı başka bir tarihçi olan Agathias¹⁹, kendi eserinin *Önsöz* kısmında Procopius'un eserinde hangi olayları anlattığından söz etmiş ve onun "Hun" istilasını özetlemiştir²⁰. Her ne kadar Procopius ve onu özetleyen Agathias bu harekâtı düzenleyenleri *Hunlar* olarak adlandırmışlarsa da bunların Ogurlar oldukları kesindir. Ancak, Ogurlar çok sayıda topluluktan

¹⁷ Burada sözü edilen yerler, Bizans İmparatorluğu'nun yönettiği Balkan topraklarıdır.

¹⁸ Procopius, *De Bellis* II.iv.1-9. Yavuz, Procopius'un sözünü ettiği "Hun" istilasına değinmiştir. Onun tespitine göre Uzun Sur, 478'deki büyük bir depremde yıkılıp tahrip olmuş ve 540'ta Hunlar zorlanmadan surları geçerek Gelibolu Yarımadası'nı yağmalamışlardır (Yavuz, "Antik Çağlarda...", s. 12).

¹⁹ Agathias, Batı Asia'daki (Anadolu) Myrina'dan (Kalabak saray) olup 532 dolaylarında doğduğu ve 579-582 arasında öldüğü düşünülmektedir. Yazar, eseri *Histories*'i (*Tarihler*) 565'ten biraz sonra yazmaya başlamış ve bitirmeden ölmüş olmalıdır; eserde, 552-559 yılları arasındaki olaylar anlatılmaktadır (Agathias, *The Histories*, (Çev. Joseph D. Frendo), Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Walter De Gruyter, Berlin 1975, s. ix-x).

²⁰ Agathias *Praefatio* 26.

oluşan bir halktır ve söz konusu akını gerçekleştirenlerin hangi Ogur topluluğuna mensup oldukları bilinmemektedir. Ne var ki, dönemle ilgili bilgi veren diğer bazı Bizans kaynaklarına bakıldığı zaman, bu akıncıların yüksek ihtimalle Ogurların bir kolu oldukları düşünülen Bulgarlar²¹ oldukları görülmektedir²².

²¹ Bulgarların kökenleri konusunda farklı görüşler varsa da genellikle iki Ogur topluluğu olan Onogurlar ile Kutrigurların birleşiminden oluşan bir boy birliği oldukları kabul edilmektedir. *Bulgar* adı kaynaklarda ilk kez 480'de geçmektedir. 6. yüzyılın ortalarına doğru Kutrigurlar bir süreliğine daha önce plana geçseler de sonraki dönemlerde Bulgarlar daha baskın hâle gelmişlerdir (Golden, *An Introduction...*, s. 103-104; Golden, *Türk Halkları...*, s. 115-116; Zimonyi, a.g.e., s. 606-608, 610-611, 613).

²² Got asıllı olup 6. yüzyılda yaşamış olan Bizanslı tarihçi Iordanes, *Romana* olarak adlandırılan eserinde Iustinianus'un döneminde Bulgarların Roma İmparatorluğu'na akınlar yaptıklarından söz etmiştir (Iordanes, *Romana* 363, 388). Yine aynı sıralarda yazdığı ve *Getica* şeklinde adlandırılan eserinde Iordanes, Romalıların kendi ihmalleri yüzünden Bulgarların onların üzerine felaketler getirdiklerine değinmiştir (Iordanes, *Getica* 37). Iordanes'in bu eserleri 551 yılı dolaylarında yazdığı düşünülmektedir; eserlerin başlıkları ise, bunları birlikte yayımlayan Mommsen tarafından 1882'de konulmuştur. *Romana*'da Yararılış'tan 551'e kadar yaşanan olayları anlatan Iordanes, *Getica*'da ise başlangıcından 542'ye kadar olan Got tarihini konu edinmiştir (Iordanis, *Romana et Getica*, (Ed. Theodor Mommsen), Monumenta Germaniae Historica, Apud Weidmannos, Berlin 1882, s. v-vii; Charles Christopher Mierow, *The Gothic History of Jordanes in English Version with an Introduction and a Commentary*, Princeton University Press, Princeton 1915, s. 1-37). Theophanes, 6031 (538/539) yılında iki Bulgar (*Boulgaroi*) hükümdarının Skythia ve Mysia'yı istila edip Thrakia'ya kadar ilerleyerek Roma ordularıyla çarpıştıklarını anlatmıştır (Theophanes Anno Mundi 6031). Ancak Ioannes Malalas, *Khronographia* başlıklı eserinde 18. Kitap'ta 528 yılı olaylarını anlattıktan sonra tam tarih vermeden Iustinianus'un saltanatı sırasında bu istilanın yaşandığını yazmış, ayrıca istilacıları *Hunlar* (*Hounnoi*) olarak adlandırmıştır (Ioannes Malalas 437). E. Jeffreys, M. Jeffreys ve Scott, burada sözü geçen "Hunların" Bulgarlar olmaları gerektiğini belirtmişlerdir (*The Chronicle of John Malalas*, (Çev. Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys ve Roger Scott), Australian Association for Byzantine Studies, Melbourne 1986, s.

Uzun Sur'da Kırılan Bozkır Kasırgası: Kutrigurların 559 İstilas

Yukarıda sözünü ettiğimiz Oğur topluluklarından birisi olan Kutrigurlar, 559'da Trakya'yı istila etmişler ve hem Constantinopolis'in hem de Gelibolu Yarımadası'ndaki Uzun Sur'un önüne kadar gelmişlerdi²³. Kutrigurların bu istilas, Ioannes Malalas²⁴ ve Theophanes tarafından yalnızca özetlenmiş, Agathias tarafından ise ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Ioannes Malalas, bu istiladan önce Aralık 557'de

330). Theophanes'teki tarihlendirmenin hatalı olması hakkında bkz. *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 317. Procopius'un 539'dan sonra sözünü ettiği "Hunlar", 520'lerin sonları-530'ların başlarında Balkanlara akın yapan Bulgarlar gibi bir Bulgar grubu olabilirler. Nitekim Zimonyi, 539'da Skythia ve Mysia'yı istila edenlerin Bulgarlar oldukları görüşündedir (Zimonyi, a.g.e., s. 608).

²³ Kutrigur istilas Niebuhr'a (*Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*, (Haz. B. G. Niebuhr), Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn, 1828, s. 301) ve Golden'a (Golden, *An Introduction...*, s. 100; Golden, *Türk Halkları...*, s. 112) göre 558'de, Michael Whitby ve Mary Whitby, Zimonyi ile Yavuz'a göre 559'da (*Chronicon Paschale: 284-628 AD*, (Çev. Michael Whitby ve Mary Whitby), Liverpool University Press, Liverpool 2007, s. 171; Yavuz, "Antik Çağlarda...", s. 12; Zimonyi, a.g.e., s. 609-610), Frenko'ya göre ise Mart 559'da yaşanmıştır (Agathias, *The Histories*, s. 146).

²⁴ Antiochialı (Antakya) bir bürokrat olup sonradan Constantinopolis'e (İstanbul) taşınan Ioannes Malalas'ın (Yunanca *Ioannēs Malalas*) hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Antiochia'da 490 yılı dolaylarında doğduğu ve Constantinopolis'te 570'li yıllarda öldüğü düşünülen Ioannes Malalas, Âdem'den başlayarak kendi dönemine kadar yaşanan olayların tarihlerini ele aldığı *Khronographia* (*Kronik*) başlıklı eserinin ilk kısmını, muhtemelen 530'lu yılların başlarında Antiochia'da kaleme almıştır. Eserin 532-565 yıllarındaki olayları kapsayan diğer kısmının ise Constantinopolis'te yazılmış olduğu anlaşılmaktadır; eserin son kısımlarının, yazarın ölümünden sonra başkaları tarafından kaleme alınarak eklenmiş olabileceği düşünülmektedir. Ioannes Malalas, *Khronographia*'da Bizans imparatoru Zeno'nun saltanatına (474-475 ve 476-491) kadar olan dönemlerin anlatılarını kendisinden önceki çeşitli yazılı kaynaklardan, Zeno'nun döneminden itibaren yaşanan olayların anlatılarını ise sözlü kaynaklardan aldığı bilgilerle yazmıştır (*The Chronicle of John Malalas*, s. xxii-xxiii).

Kōnstantinoupolis'te (Constantinopolis, İstanbul) büyük bir depremin²⁵, Şubat 558'de de salgın nedeniyle şehirde ölümleri²⁶ meydana geldiğini belirtmiştir. Ardından, Mart 559'da "Hunlar" (*Hounnoi*) ve Slavlar (*Sklaboi*) Thrakia'ya saldırmışlar, pek çok kişiyi öldürüp esir almışlar ve Kōnstantinoupolis önlerine kadar akın yapmışlardır; anlatının bundan sonrası kayıptır²⁷. Eserinin bu kısımlarında Ioannes Malalas'a dayanan Theophanes, benzer şekilde 6051 (558/559) yılında "Hunların" (*Hounnoi*) ve Slavların (*Sklaboi*) Thrakia'yı istila edip başkent önlerine kadar geldiklerini, ancak Belisarios tarafından yenilgiye uğratılıp çekilmeye mecbur bırakıldıklarını anlatmıştır. Ne var ki, Theophanes'in anlatısında Gelibolu Yarımadası'na yapılan saldırıdan söz edilmemiştir²⁸. Kaynaklarda, Kutrigur istilasının sebepleri pek fazla açıklanmamıştır. Ancak Golden, bu harekete Avarların Avrupa'ya gelişlerinin yol açmış olabileceğini düşünmüştür²⁹. Her ne kadar kaynaklarda Kutrigur istilasından önce Bizans'ta yaşanan felaketlerin bu istilayı tetiklediği açık bir şekilde belirtilmiyorsa da Avar istilasının yanı sıra bu olayların da tıpkı 447'de Hunlarda görüldüğü gibi Kutrigurları Bizans'a karşı harekete geçirmiş olması muhtemeldir.

Agathias'a göre, söz konusu Kutrigur istilasından önce 14-23 Aralık 557 arasında Byzantion (İstanbul) depremlerle yerle bir olmuş³⁰, 558 ilkbaharında ise büyük bir veba salgınında şehirde çok sayıda insan

²⁵ Ioannes Malalas 488.

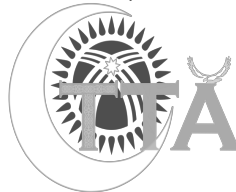
²⁶ Ioannes Malalas 489.

²⁷ Ioannes Malalas 490.

²⁸ Theophanes Anno Mundi 6051.

²⁹ Golden, *An Introduction...*, s. 100; Golden, *Türk Halkları...*, s. 112. Nitekim Avarların Avrupa'ya kaçışları da 552'de kurulan Göktürk Kağanlığı'nın batıya doğru genişlemesi yüzünden yaşanmıştır. Avarlar, doğudan gelen Göktürklerin önünden 557-558 dolaylarında Avrupa'ya kaçmışlardır (Golden, *An Introduction...*, s. 108-109, 111; Golden, *Türk Halkları...*, s. 121, 123-124; Zimonyi, a.g.e., s. 610).

³⁰ Agathias 5.2.3-5.9.9. Theophanes ise, depremin 19 Ekim 557'de olduğunu yazmıştır (Theophanes Anno Mundi 6050).

ölmüştür³¹. Bizans ordusu ihmaller yüzünden kötü durumdadır, ordudaki asker sayısı azalmıştır ve birlikler, imparatorluğun pek çok noktasındaki garnizonlara dağılmış vaziyettedir. İmparatorluk muhafızları bile düzgün bir askerî eğitim alamamaktadırlar³². İşte böyle bir ortamda Bizans İmparatorluğu yeni bir felaketle sarsılmıştır: Kutrigur istilası. Salgının olduğu yılın kışında Istros (Tuna) Irmağı donmuş ve Kutrigur (*Kotrigouroi*) hükümdarı Zabergan³³, büyük bir süvari ordusuyla donmuş ırmağı geçerek Roma (Bizans) topraklarına girmiştir³⁴. Bölgeyi terk edilmiş bulan ve herhangi bir direnişle karşılaşmayan Zabergan, Mysia (Moesia) ve Skythia'dan geçtikten sonra Thrakia'yı (Trakya) istila etmiştir. Kutrigur hükümdarı burada ordusunu ayırmış, bir bölümünü Hellada'ya (Yunanistan), bir bölümünü ise Kherronēsos'a (Gelibolu Yarımadası) göndermiştir. Agathias burada Gelibolu Yarımadası'nı betimlemiş, yarımadayı anakaraya bağlayan kıstak üzerinde kıydan kıyıya uzanan kesintisiz bir sur³⁵ sayesinde yarımadadaki Aphrodisias, Thēskos, Kibēris, Sēstos ile Kallipolis gibi şehirlerin düşman saldırılarından korunduğunu anlatmış, bölgenin zenginliklerinden ve bereketinden söz etmiştir. Tarihçiye göre Zabergan, duvarı yıkıp yarımadaya girebilirse denizi kontrol edebileceğini düşünmüş, burada ele geçireceği gemilerle de Hellēspontos'un (Çanakkale Boğazı) sakin sularını aşip Asya'ya geçerek buradaki Abydos'u tahrip etmeyi ve şehirde bulunan gümrük dairesini

³¹ Agathias 5.10.1-5.10.7.

³² Agathias 5.13.7-5.14.4.

³³ Türkçe aslının ne olduğu henüz tespit edilemeyen *Zabergan* adı ve Bizans kaynaklarının el yazmalarında geçen farklı biçimleri için bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, s. 128.

³⁴ Agathias 5.11.5-6.

³⁵ Procopius'un *De Aedificiis (Yapılar)* başlıklı eserine göre Ioustinianos, epey harap olmuş eski suru yıkmış ve zemininin üzerine yeni bir sur inşa ettirmiştir. Procopius, oldukça dayanıklı olan ve iyi tahkim edilen bu surun teknik özelliklerini de betimlemiştir. Yavuz, bu surun Procopius'un diğer eserinde sözünü ettiği Hun istilasının ardından 540 ile 559 yılları arasında, bilinmeyen bir tarihte Iustinianus tarafından Gelibolu Yarımadası'nın kıstağında inşa ettirildiğini belirtmiştir (Yavuz, "Antik Çağlarda...", s. 12).

yağmalamayı planlamıştır. Zabergan bu planı dâhilinde amacına yeterli olduğunu düşündüğü bir kuvveti Kherronēsos'a göndermiş ve kendisi de ordusunun geri kalanıyla Kōnstantinoupolis'e doğru yürüyüşe geçmiştir. Agathias'a göre her ne kadar Zabergan'ı istilaya tetikleyen gerçek nedenler onun "barbarların davranışlarını" şekillendiren doğuştan gelen şiddet ve açgözlülük ise de Utigurlarla (*Outigouroi*)³⁶ olan düşmanlığını saldırıya bahane olarak kullanmıştır. Utigurlar Bizans'ın yakın müttefikleri olup Bizans'tan düzenli haraç almaktadırlar; Kutrigurlar ise Bizans'tan haraç almadıkları gibi, açık bir şekilde aşağılanmaktadır. Bu yüzden Zabergan, Kutrigurların da Utigurlar gibi saygıyı hak eden bir güç olduklarını kanıtlamak amacıyla söz konusu seferi düzenlemeye karar vermiştir³⁷.

Kutrigur hükümdarı Zabergan bundan sonra başkent üzerine yürümüş, ancak şehre ulaşmadan Belisarios tarafından yenilgiye uğratılmış ve geri çekilmeye zorlanmıştır³⁸. Kherronēsos'u kuşatan diğer Kutrigur birliği ise surlara defalarca saldırmış, merdivenler ve kuşatma silahları getirmiş, ancak her seferinde suru savunan Romalılar (Bizanslılar) tarafından geri püskürtülmüşlerdir. Savunmanın başında, Bizans İmparatoru Ioustinianos'un (I. Iustinianus) oldukça genç ama yetenekli bir general olan akrabası Germanos (Germanus) bulunmaktadır. Germanos doğuştan yetenekli bir komutan olmasının yanı sıra, deneyim sahibi ve kendisinden yaşça büyük subaylarının önerilerine de uymuştur. Surları kuşatmak veya hücumla ele geçirmek için gösterilen tüm çabalar boşa çıkınca, Kutrigurlar epey cüretkâr ve oldukça riskli bir yöntem denemeye karar vermişlerdir: Saros Körfezi üzerinden yarımadaya çıkarma yapmak. Bunun için de Kutrigurlar çok

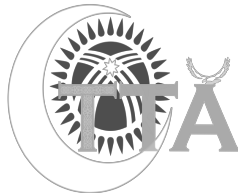
³⁶ Bizans kaynaklarındaki *Out(t)igouroi* (*Ut(t)igurlar*), *Outougouroi* (*Utugurlar*) ve *Outrigouroi* (*Utrigurlar*) adlarının, *Kutrigur* örneğinde olduğu gibi *Utur/Otur Oğur* (*Otuz Oğuz*) biçiminde Oğur Türkçesi bir topluluk adını yansıttığı düşünülmektedir (Golden, *An Introduction...*, s. 99; Golden, *Türk Halkları...*, s. 111; Zimonyi, a.g.e., s. 606).

³⁷ Agathias 5.11.6-5.12.7, 5.24.4.

³⁸ Agathias 5.13.1-5.20.8. Yazar, söz konusu olayı ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır.

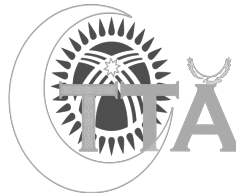
uzun ve kalın kamışlar, kordonlar, sicimler ile kalın iplerden her birinin içine dörder savaşı sığacak sallar yapmışlardır ki Agathias, bu salların teknik özelliklerini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Hazırlıklarını tamamlayan Kutrigurlar, Ainos (Enez) şehrinin etrafında bulunan körfezin batı kıyısından gizlice denize açılmışlardır. Ağır donanımlı ve çarpışmaya hazır yaklaşık 600 savaşı, yanlarına aldıkları çok sayıda kürek sayesinde açık denizde epey ilerlemişlerdir. Bu savaşçılar, denizde ne kadar uzağa açılırlarsa surun denize uzanan kolunu rahatça es geçip karaya güvenli bir şekilde çıkacaklarını düşünmüşlerdir. Germanos, bu harekât hakkında istihbarat aldığı istilacılara müdahale edilmesi için kürekçiler, dümenciler ve askerlerle dolu yirmi adet hızlı iskif (hafif kayık) hazırlatmıştır; kayıklardaki askerler zırh göğüslükler, kalkanlar, yaylar ve oklar ile teberlerle donatılmışlardır. Kayıklar bir süre surun denize giren çıkıntısının arkasında gizlenerek demirlemişler ve Kutrigur sallarını beklemişlerdir. Kutrigurlar ise surun denize giren çıkıntısını aştıktan sonra, salların güzergâhını kıyıya doğru kırmışlar ve kendilerinden emin bir şekilde yaklaşmaya başlamışlardır. Tam da bu sırada Roma (Bizans) kayıkları onlarla yüzleşmek için denize açılmış ve akıntının verdiği hızla sallarla pruva pruvaya şiddetli bir biçimde çarpışmıştır. Çarpışmanın şiddetiyle sallar kendi etraflarında dönmüş ve üzerlerinde kenardan kenara sallanıp sendeleyerek mürettebatın ayaklarını yerden kesmiştir. Bazı Kutrigur savaşçıları denize düşüp boğulurlarken bazıları ne yapacaklarını bilemez hâlde oturdukları yerde kalmışlardır. Ayakta durmayı başarabilen Kutrigurlar ise dalgaların hareketliliği yüzünden sarsılmışlardır, çünkü bu dalgalar bir kayık ya da gemi için hafif kalırken oldukça hafif olan bu sallar üzerinde daha büyük etki yaratmıştır. Sallar, dalgalar yüzünden bazen havaya fırlıyor, bazen de denize batıyor gibi olmuştur. Kutrigurlar bu şekilde şaşkına dönüp etkisiz hâle gelmişlerken Romalılar onların hatlarını bozmuşlar, kendileri kayıklarında sağlam bir şekilde konuşlandıkları için tıpkı bir kara muharebesinde olduğu gibi kendi ağırlıklarıyla Kutrigurların üzerine yüklenip çoğunu denize dökmüşlerdir. Bazı durumlarda ise Romalı askerler, sallara yaklaşıp düşman savaşçıları kılıçlarıyla öldürmüşlerdir. Ancak genellikle Roma

kayıklarıyla Kutrigur salları arasında bir miktar mesafe olduğu için birebir çarpışmaya girmekten daha ziyade genellikle teberleriyle uzanmışlar ve sallardaki kamışları bir arada tutan kordonları kesmişlerdir, böylece salları dağılmıştır. Kamışlar suyun yüzeyinde gelişigüzel yüzüp çeşitli yönlere doğru süzülürken Kutrigurlar birden kendilerini batarken bulmuşlardır, zira salların tabanları da dağılmıştır. Agathias'ın ifade ettiği üzere, yarımada çıkarma yapmaya çalışan Kutrigurların tamamı hayatını kaybetmiştir ve tek bir tanesi bile bir daha kuru toprağı görebilecek kadar yaşayamamıştır³⁹.

Kayıklardaki Romalılar denizin yüzeyinde kalan silahları toplayıp karaya dönmüşler ve ordunun tamamında coşkuya yol açmışlardır. Birlikler bir araya gelerek ellerine geçen avantajı kullanmanın zorunlu bir hâle geldiğine karar vermiştir. Birkaç gün sonra Romalılar surlardan dışarıya bir huruç hareketi düzenleyerek hâlâ sayıca daha fazla olan, ama denizde yaşadıkları bozgunun moral çöküntüsünü atlamamış Kutrigurlara saldırmışlardır. Hâlâ çok genç olan Germanos, geride güvende kalarak ordusuna komuta etmek yerine ön saflarda düşmana karşı cesaretle atılmış ve Agathias'ın ifade ettiği gibi sıradan bir asker gibi çarpışmış, ancak kalçasından bir okla yaralanmıştır. Buna rağmen komutan, durumun ciddiyeti nedeniyle çarpışmadan çekilmemiş ve acısına dayanarak düşman ağır kayıplar verene kadar çaba gösterip askerlerine moral vermeyi sürdürmüştür. Çarpışma sona erdiğinde Romalılar, sayıca daha kalabalık olan düşman güçleriyle uzayan bir çarpışmanın güvenli olmayacağını düşünerek surun arkasına dönüp konuşlanmışlardır. Hem denizde hem karada ağır kayıplar vermiş olan Kutrigurlar ise, Kherronēsos dolaylarından çekilmişler ve hükümdarları Zabergan ile güçlerine katılmak için yola çıkmışlardır. Yunanistan'a akın yapan Kutrigur birliği de kayda değer bir başarı göstermeden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Her ne kadar Kutrigurlar üç cephede başarısız olsalar da Zabergan yine de kendilerine yüklü miktarda altın ödenmediği sürece ülkelerine dönmeyeceklerini ve ellerindeki esirleri öldüreceklerini Bizans'a bildirmiştir. İmparator ilk başta bu teklifi kabul

³⁹ Agathias 5.21.1-5.22.9.

etmiş ve tebaasının tepkisine rağmen onlara ödemeyi yapmış, ancak bir yandan Utigur hükümdarı Sandilkhos'a (Sandılık?)⁴⁰ haber göndererek normalde Utigurlara ödenecek haracın Kutrigurlar tarafından soyulduğunu söylemiştir. İmparator, Utigurların Roma'nın dostu olduklarını kanıtlamak ve kendilerine verilmesi planlanan haraca kavuşmak istiyorlarsa düşmanları Kutrigurlara saldırabileceklerini ifade etmiştir. Bunun üzerine Sandilkhos, önce Kutrigurların yurduna bir saldırı düzenlemiş, ardından da geriye dönmekte olan Kutrigur ordusuna saldırmıştır. Bu şekilde karşılıklı çatışmaya başlayan iki taraf, uzun süren mücadelelerin sonunda birbirlerini epey yıpratmış ve sonunda tarih sahnesinden çekilmiştir; Romalılar ise tek bir asker göndermeden diplomasi yoluyla kuzeyden gelen bu tehlikeleri ortadan kaldırmayı başarmışlardır⁴¹.

⁴⁰ Bu adın Türkçe aslının *Sandılık* olabileceği öne sürülmüştür. Bu görüş ve söz konusu adın Bizans kaynaklarının el yazmalarında geçen biçimleri için bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, s. 266. Zimonyi, bu adın asıl biçimini *Sandil* olarak kabul etmiştir (Zimonyi, a.g.e., s. 609-610).

⁴¹ Agathias 5.23.1-5.25.6. Yavuz, Agathias'ın Gelibolu Yarımadası'ndaki Kutrigur saldırısı anlatısına değinmiş ve Kutrigurların başarısızlığının yeni yapılan sur yüzünden olduğunu vurgulamıştır (Yavuz, "Antik Çağlarda...", s. 12-13). Menander Protector (Yunanca *Menandros Protēktōr* ya da *Menandros Protektōr*), Fr. 2'de (Müller'e göre Fr. 3) Zabergan komutasındaki Hunların (*Hounnoi*) Roma İmparatorluğu'ndan uzağa sürüldüklerini, ancak Ioustinianos'un Kutrigurların (*Kotriagēroi*) geri dönerek Thrakia'yı yağmalamayı planladıklarını düşündüğü için Utigur (*Outigouroi*) hükümdarı Sandilkhos'a Zabergan'a saldırması için baskı uyguladığını anlatmıştır. Ioustinianos, Kutrigurların imha edilmeleri hâlinde Roma İmparatorluğu'nun Zabergan'a ödediği yıllık haraçların bundan sonra Sandilkhos'a ödeneceğini taahhüt etmiştir. Sandilkhos, Romalılarla arasını iyi tutmak istediği için Kutrigurlara saldırmayı kabul etmiş, ancak onların kendi akrabaları olmaları nedeniyle onları tamamen imha etmeyeceğini, yalnızca atlarını ele geçirerek onların Romalıları yağmalamalarına engel olacağını belirtmiştir (Menander Protector Fr. 2). Blockley, bu olayların Procopius ile Agathias tarafından anlatılan olaylardan ayrı ve sonra yaşandığını, Menander'deki bu anlatının 559 sonrasına tarihlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (*The History of Menander*

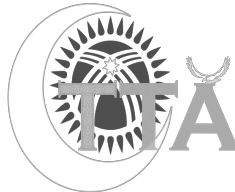
Türklerin 6. yüzyılda Gelibolu Yarımadası'na başka bir akın yaptıklarına ilişkin, 10. yüzyıldan kalma ünlü Bizans sözlüğü *Suda*'da (Yunanca *Souda*) esasında doğru olmayan bir kayıt bulunmaktadır. *Suda*'nın *Bosporos* maddesine göre Bosporos, Hellēspontos kıyısında bir şehirdir ki İmparator Ioustinianos'un (Iustinianus) döneminde Türk Buğan (Bōkhanos ho Tourkos)⁴² burasını yağmalamıştır⁴³. Eserde *Bōkhanos* maddesinde ise, onun bir Türk (Göktürk) komutanı olduğu ve Ioustinianos'un döneminde Bosporos'u (Kerç Boğazı) geçtiği kayıtlıdır.⁴⁴ *Suda*'nın aktardığı bu bilgiler hem zaman hem mekân açısından hatalar barındırmaktadır. Menander, eserinde Fr. 19.1-2'de (Müller'e göre Fr. 43) Tiberios Kaisar'ın (II. Tiberius; 574-572 yılları arasında hükümdar) saltanatının 2. yılında (7 Aralık 575-7 Aralık 576) Roma (Bizans) İmparatorluğu'ndan Oualentinos (Valentinus)

the Guardsman: Introductory Essay, Text, Translation, and Historiographical Notes, (Çev. R. C. Blockley), Francis Cairns, Trowbridge 1985, s. 251). Zimonyi ise, Iustinianus'un Kutrigurlara karşı Sandilkhos'tan yardım istemesi üzerine Sandilkhos'un kendi kardeş halkını katletmeyeceğini söylemesinin 559'daki Kutrigur istilasından önce, 558'de yaşadığını düşünmüştür (Zimonyi, a.g.e., s. 609-610). 6. yüzyılda Constantinopolis'te yaşamış olan Bizanslı tarihçi Menander'in hayatı hakkında bilinenler sınırlıdır. Menander, *Historia (Tarih)* adını taşıyan eserini Agathias'ın devamı olarak hazırlamış ve 557-582 arasındaki olayları anlatmıştır. Bu eserin tamamı günümüze ulaşamamışsa da metnin çoğu VII. Kōnstantinos Porphyrogennētos'un *Excerpta de Legationibus Romanorum ad Gentes* ve *Excerpta de Sententiis (Özdeyişlerden Seçmeler)* başlıklı eserleri ile *Suda*'daki fragmanlar aracılığıyla günümüze kadar gelmiştir (*The History of Menander the Guardsman*, s. 1-5). Priscus'ta olduğu gibi Menander'in eserinin fragmanlarının tasnif edilerek numaralandırılmasında da farklı yöntemler izlenmiştir; biz ise, çalışmamızda Blockley'in tasnifini kullandık.

⁴² Bizans kaynaklarında *Bōkhanos* ve *Bokanos* olarak geçen bu adın Türkçe aslının *Buğan* ya da *Buğa-ğan* olabileceği öne sürülmüştür. Bu ad ve Bizans kaynaklarının el yazmalarında geçen biçimleri için bkz. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, s. 95, 108.

⁴³ *Suda* B401; *Suidae Lexicon*, (Haz. Immanuel Bekker), George Reimer, Berlin 1854, s. 224.

⁴⁴ *Suda* B508; *Suidae Lexicon*, s. 233.

başkanlığında bir elçilik heyetinin Türklere (*Tourkoi*, Göktürkler) gönderildiğini yazmıştır. Sasanîlere karşı Türklerle ittifaklarını yenilemek isteyen Romalılar, Türk topraklarına girdiklerinde Silziboulos'un (İstemi/iştemi Yabğu Kağan) oğlu Tourxanthos (Türk Şad?)⁴⁵ tarafından karşılanmışlardır. Tourxanthos, Romalıların Türklere verdikleri sözleri tutmadıkları için onlara çok kızdığını belirtmiş, elçilik heyetini abisi Tardou'ya (Tardu Kağan)⁴⁶ gönderdiği sırada Bosporos'u kuşatacağına yemin etmiştir. Nitekim Tourxanthos, Oualentinos yola çıktıktan hemen sonra Bōkhanos (Buğan) komutasındaki büyük bir orduyu Bosporos'u ele geçirmesi için göndermiştir. Gönderilen bu ordu, Bosporos'u ele geçirmiştir.⁴⁷ Blockley, burada sözü edilen Bosporos'un (Bosporus) Panticapaeum (günümüzdeki Kerç) olduğunu belirtmiş ve *Suda*'da olayın Iustinianus dönemine tarihlendirilmesinin yanlış olduğunu yazmıştır⁴⁸.

"Tanrı'nın Kırbaç"ının İzinde: Kurum Han'ın 813 Yılı Güney Trakya Seferi

6. yüzyılın ortalarında Bizans'a çeşitli akınlar yapan Ogur-Bulgar boyları, sonradan Avarların ve Göktürklerin hâkimiyetine girmişlerdir. Ancak Avar Kağanlığı'nın 626'daki başarısız Kōnstantinoupolis kuşatmasının ardından zayıflamasıyla ve Göktürk Kağanlığı'nın da iç kargaşalara düşmesiyle birlikte Bulgarlar, 635 yılı dolaylarında Karadeniz'in kuzeyinde Eski ya da Büyük Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır. 7. yüzyılın ortalarında, muhtemelen Hazar Kağanlığı'nın baskısıyla 660

⁴⁵ Türkçe karşılığının genellikle *Türk Şad*, başka görüşlere göre ise *Türgeş Şad* ya da *Türk-waç* olduğu düşünülen bu ad ve Bizans kaynaklarının el yazmalarında geçen farklı biçimleri için bkz. Hayrettin İhsan Erkoç, "Batı Göktürk Kağanlığı'nın Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33/1, 2016, s. 54; Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, s. 328.

⁴⁶ Bu unvan ve onu taşıyan Göktürk hükümdarı için bkz. Erkoç, "Batı Göktürk...", s. 47-48, 53-55, 57-59, 61-65, 68; Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, s. 299.

⁴⁷ Menander Protector Fr. 19.1-2.

⁴⁸ *The History of Menander the Guardsman*, s. 277.

yılı dolaylarında bu devletin dağılmasıyla birlikte ise Bulgarların çoğu, çeşitli bölgelere göç ederek bazı devletler kurmuşlar ya da başka devletlerin hizmetine girmişlerdir⁴⁹. Bunlardan Tuna Bulgarları, 681 senesinde Asparuh Han'ın önderliğinde İstanbul'a oldukça yakın bir konumda yer alan Bizans mülküne yerleşmişlerdir⁵⁰. İşperih (Asparuh) Han milleti ile yurt tuttuğu bu yeni coğrafyada kendisine başkent olarak Pliska (Şumnu yakınlarında) şehrini seçmiştir.⁵¹ Asparuh'un 700-701⁵² dolaylarında ölmesi neticesinde Tervel'in 701-718 yılları arasında sürdüreceği saltanatı başlamıştır⁵³. Tervel Han, 718 senesinde Bizans başkentini Arap istilasından kahramanca savunması ile tanınmıştır⁵⁴. Tervel Han'ın ardından Tuna Bulgar devleti açısından yer yer sancılı yıllar yaşanmıştır. Kurum Han'ın iktidara gelmesi ile Tuna Bulgarları ikbal yıllarını yaşamışlardır⁵⁵. Kurum Han'ın iktidarının ilk yıllarında Bulgar ülkesi, Avar topraklarının bir kısmını ilhak ederek genişlemeye başlamıştır⁵⁶. Kurum Han'ın saldırgan büyüme politikası karşısında Bulgar-Bizans ilişkileri iyiden iyiye gerilmiştir. Bu gerginliği takip eden yıllarda Kurum Han, mahir harp taktikleri ile iki Bizans imparatorunun (I.

⁴⁹ Golden, *An Introduction...*, s. 100-101, 104, 111-112, 244-246; Golden, *Türk Halkları...*, s. 112-113, 116, 123-124, 254-257; Zimonyi, a.g.e., s. 610-612.

⁵⁰ Veselin Beşevliev, *Pırvobilgarite İstoriya, Vit I Kultura*, Bilgarsko İstoriçesko Nasledstvo, Plovdiv 2008, s. 82.

⁵¹ Golden, *An Introduction...*, s. 247; Golden, *Türk Halkları...*, s. 258.

⁵² Beşevliev, *Pırvobilgarite İstoriya*, s. 82.

⁵³ Vasil Zlatarski, *İstoriya Na Bilgarskata Dirjava Prez Srednite Vekove Tom 1 Çast 1*, Sofiya 1970, s. 222.

⁵⁴ Géza Fehér, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 49.

⁵⁵ Kurum Han'ın hükümranlığının başlangıç tarihinin ne olduğu konusunda tarihçiler farklı değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Ancak biz yaptığımız çalışmalar neticesinde bu tarihin 803 senesini işaret ettiğini düşünmekteyiz. Bu farklı görüşlerden bazıları için bkz. Fehér, *Bulgar Türkleri...*, s. 52; Beşevliev, *Pırvobilgarite İstoriya*, s. 138; Yordan Andreev, *Bilgarskite Hanovei Tsare*, Sofiya 1992, s. 34.

⁵⁶ Zlatarski, *İstoriya Na...*, s. 322.

Nikēphoros ile Staurikos) ölümüne⁵⁷, bir Bizans imparatorunun (I. Mikhaēl) ise tahttan indirilmesine sebep olmuştur⁵⁸. Kurum Han, elde ettiği zaferlerin ihtişamı ile bir an önce 813 yılında Kōnstantinoupolis'e yürüme gayesiyle harekete geçmiştir. İlk olarak Hadrianoupolis'i zapt etmek amacıyla süratle bir kuşatma tertiplemiş⁵⁹, ardından kuşatmayı kardeşine⁶⁰ teslim ederek Kōnstantinoupolis önlerine kadar gelmiştir. Kurum Han burada imparator V. Leon'a (Ermeni Leon; 813-820 yılları arasında hükümdar) barış teklifinde bulunmuştur. V. Leon barış şartlarını görüşmek amacıyla Kurum Han'a müzakere talep etmiştir. Kurum Han, bu görüşmeye yanında Konstantin Patsik isimli eniştesi, yeğeni ve *Kavhan*⁶¹ unvanlı bir memuru ile gelmiştir⁶². Görüşme sırasında Kurum Han'a bir suikast düzenlenmeye çalışılmış ise de Han, kaçmayı başarmıştır⁶³. Kurum Han bu girişimden kurtulmayı başarmış olsa da *Kavhan* unvanlı memuru oracıkta ölmüş, eniştesi ve yeğeni ise Bizans tarafından esir edilmiştir⁶⁴.

⁵⁷ Paul Stephenson, "“About the Emperor Nikephoros and How He Leaves His Bones in Bulgaria”: A Context for the Controversial *Chronicle of 811*”, *Dumbarton Oaks Papers*, 60, 2006, s. 89-90.

⁵⁸ Theophanes Anno Mundi 6305; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 685-686.

⁵⁹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 188.

⁶⁰ Theophanes Anno Mundi 6305; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 686.

⁶¹ Vasil Güzelev, *Kavhanite i İçirgu Boilite Na Bılgarskoto Hanstvo-Tsarstvo*, Bılgarsko İstoriçesko Nasledstvo, Plovdiv 2007, s. 51.

⁶² V. N. Zlatarski, "Kurum Han", (Çev. M. Türker Acaroğlu), *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11, 1983, s. 135.

⁶³ Theophanes Anno Mundi 6305; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, s. 686; Ayşe Kayapınar, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, (Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 117.

⁶⁴ J. J. Norwich, *Bizans II: Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)*, (Çev. Selen Hırçın Riegel), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2012, s. 30.

Kurum Han, düzenlenen bu suikast girişimi sebebiyle oldukça öfkelenmiş, başkent ve çevresini tamamen talan ettikten sonra Marmara kıyısı boyunca ilerlemiştir. *Scriptor Incertus de Leone Armenio*'ya (*Ermeni Leon Üzerine Anonim Kâtip*, 9. yüzyıl) göre Kroumos (Kurum), komutası altındaki Bulgar (*Boulgaroi*) ordusuyla Athyras ve taş köprüsünü tahrip ettirmiş, surlarla çevrili şehir Sēlymbria'yı (Silivri) içerisindeki kiliseler ve evlerle birlikte yaktırmıştır. Daonion (Eski Ereğli) kalesi tahribata uğramış, surlarla çevrili şehir Raidestos (Tekirdağ yakınlarında), Panion (Tekirdağ yakınlarında), Apros Hisarı (Malkara yakınlarında) ve Aziz Mamas büyük yıkımlara ve katliamlara uğramıştır. Geçtiği yerlerde büyük tahribat ve yıkıma yol açan Kurum Han'ın hiddetinden, Gelibolu Yarımadası da nasibini almıştır⁶⁵. Kurum Han Gelibolu Yarımadası'na yaptığı seferi esnasında, Hexamilion'u (Şarköy yakınlarında) dahi geçip Abydos'a kadar ilerlemiştir⁶⁶. Burada bulunan irili ufaklı Bizans garnizonlarını imha ettikten sonra yüzünü Hadrianoupolis'e dönmüş ve kardeşine emanet ettiği kuşatmayı devralarak bu kentte yaşayan herkesi esir alıp ülkesine götürmüştür⁶⁷.

⁶⁵ *Scriptor Incertus de Leone Armenio* III.114-139; *Scriptor Incertus*, (Çev. Francesca Iadevaia), Edizioni Dr. Antonino Sfameni, Messina 1987, s. 53-54, 105-106; Warren Treagold, *The Byzantine Revival*, Stanford University Press, Stanford 1988, s. 202.

⁶⁶ *Scriptor Incertus de Leone Armenio* III.139-140; *Scriptor Incertus*, s. 54, 106. Her ne kadar burada Kurum Han'ın Anadolu yakasındaki Abydos'a kadar ilerlediği anlatılmışsa da burada bir karışıklık olup olmadığı kesin değildir. Burada ya yazar Abydos ile Avrupa yakasındaki Sēstos'u karıştırmıştır, ya da Kurum Han yarımada ele geçirdiği gemilerle tıpkı 6. yüzyılın ortalarındaki Bulgarlar gibi Çanakkale Boğazı'nı aşmış Abydos'a geçmiştir. Yukarıda görüldüğü üzere, Kutrigur hükümdarı Zabergan da aynısını planlamıştır. Belki de yazar, Kurum Han'ın Abydos'a kadar ulaştığını belirtirken onun Gelibolu Yarımadası'nda Abydos'un karşısına denk gelen noktaya (Sēstos) kadar ulaştığını kastetmiş olabilir. Ancak, kaynakta konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmediği için kesin bir yorum yapmak şu an için zordur.

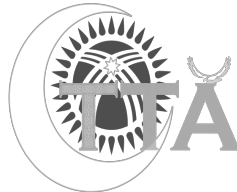
⁶⁷ Ioannes Scylitzes 6.2; John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, (Çev. John Wortley), Cambridge University Press, New York 2010, s. 118;

Sonuç

Sonuç olarak görüldüğü üzere Hunlar 447'de, Bulgarlar 539'dan sonra, Kutrigurlar 559'da yine Bulgarlar 813'te Gelibolu Yarımadası'na harekât düzenlemişlerdir. Hunlar ve Bulgarlar, yarımadaı anakaradan gelecek istilalara karşı korumak için yapılan Uzun Sur'u başarılı bir şekilde aşır bölgedeki yerleşimleri yağmalamışlardır. Hun hükümdarı Attila, 447'deki sefer sırasında yarımadaı bir Doğu Roma ordusunu yenmiştir. Bir Bulgar grubu da Çanakkale Boğazı'nı aşır Anadolu yakasına geçmeyi başarmıştır. 559'daki Kutrigur akını ise başarısız olmuş ve Kutrigurlar yarımadaı girmeden çekilmek zorunda kalmışlardır. Roma-Bizans kaynakları üzerine ileride yapılacak başka çalışmalar, bölgeye yapılmış olan Türk akınlarıyla ilgili araştırmalara katkı sağlayacaktır. Görüldüğü kadarıyla, Erken Ortaçağlarda Gelibolu Yarımadası'na saldıran Türk topluluklarının başarıları ve başarısızlıkları, yarımadaı korumak amacıyla inşa edilmiş olan Uzun Sur'un sağlam olup olmamasıyla yakından ilişkili olmuştur. Bölgeye yapılan Türk akınları hakkındaki bir diğır husus ise, bunların Türk topluluklarının daha büyük Balkan seferlerinin yalnızca birer harekâtı olduğu ve yalnızca yarımadaı hedef alan müstakil seferlerin düzenlenmediğidir. Bu akınlardan söz eden kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Erken Ortaçağlarda Gelibolu Yarımadası'na saldıran Türk toplulukları buraları yalnızca geçici olarak istila etmişler ve ganimet elde ettikten sonra buraya yerleşmeyip ülkelerine dönmüşlerdir. Bu çalışmada, Roma-Bizans kaynaklarında bölgeye yapılan İslam-öncesi Türk akınları hakkında geçen bilgileri tespit ettik ve bu bilgileri gözden geçirerek sorunlu kısımlarına değindik, problemleri üzerinde durduk. Yaptığımız bu çalışmayla birlikte Çanakkale ve Gelibolu Yarımadası'nın tarihine katkıda bulunmuş ve böylece, bölgenin İslam-öncesi Türk tarihi açısından da önemli olduğunu vurgulamış olduk.

Scriptor Incertus de Leone Armenio III.140-151; *Scriptor Incertus*, s. 54-55, 106-107.

Kaynakça

Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque, (Haz. B. G. Niebuhr), Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, E. Weber, Bonn 1828.

Agathias, *The Histories*, (Çev. Joseph D. Frendo), Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Walter De Gruyter, Berlin 1975.

AHMETBEYOĞLU, Ali, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

_____, *Attila'nın Sarayı'nda Bir Romalı: Grek Seyyahı Priskos'a Göre Avrupa Hunları*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.

ANDREEV, Yordan, *Bilgarskite Hanove i Tsare*, Sofiya 1992.

BEŞEVLİEV, Veselin, *Pırvobilgarite İstoriya, Vit I Kultura*, Bilgarsko İstoriçesko Nasledstvo, Plovdiv 2008.

BLOCKLEY, R. C., *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, 2 Cilt, Francis Cairns, Trowbridge 1981-1983.

Chronicon Paschale: 284-628 AD, (Çev. Michael Whitby ve Mary Whitby), Liverpool University Press, Liverpool 2007.

ERKOÇ, Hayrettin İhsan, "Batı Göktürk Kağanlığı'nın Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33/1, 2016, s. 43-72.

_____, "Attila'nın 447 Yılı Balkan Seferi", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu – 6-8 Ekim 2016, Çanakkale – Bildiriler*, (Ed. Aşkın Koyuncu), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Ankara 2017, s. 60-87.

FEHÉR, Géza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

GOLDEN, Peter B., *An Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1992.

_____, *Türk Halkları Tarihine Giriş: Ortaçağ ve Erken Yeniçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'da Etnik Yapı ve Devlet Oluşumu*, (Çev. Osman Karatay), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.

GÜZELEV, Vasil, *Kavhanite i İçirgu Boilite Na Bilgarskoto Hanstvo-Tsarstvo*, Bilgarsko İstoriçesko Nasledstvo, Plovdiv 2007.

Ioannes Malalae Chronographia, (Ed. Johannes Thurn), Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Walter de Gruyter, Berlin 2000.

Iordanis, *Romana et Getica*, (Ed. Theodor Mommsen), Monumenta Germaniae Historica, Apud Weidmannos, Berlin 1882.

John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811- 1057*, (Çev. John Wortley), Cambridge University Press, New York 2010.

KAYAPINAR, Ayşe, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı Cilt 1: Tarih*, (Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 105-128.

MAENCHEN-HELFEN, Otto, *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*, (Ed. Max Knight), University of California Press, Berkeley 1973.

MIEROW, Charles Christopher, *The Gothic History of Jordanes in English Version with an Introduction and a Commentary*, Princeton University Press, Princeton 1915.

MORAVCSIK, Gyula, *Byzantinoturcica*, 2 Cilt, E. J. Brill, Leiden 1983.

MÜLLER, Karl, *Fragmenta Historicorum Græcorum*, 5 Cilt, Parisiis Editore Ambrosio Firmin Didot, Paris 1851.

NORWICH, John Julius, *Bizans II: Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)*, (Çev. Selen Hırçın Riegel), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2013.

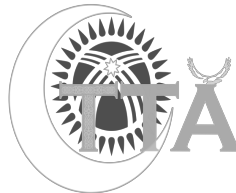
OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

Procopius, *History of the Wars, Books I and II*, (Çev. H. B. Dewing), The Loeb Classical Library, William Heinemann, London 1914.

Scriptor Incertus, (Çev. Francesca Iadevaia), Edizioni Dr. Antonino Sfameni, Messina 1987.

STEPHENSON, Paul, "“About the Emperor Nikephoros and How He Leaves His Bones in Bulgaria”: A Context for the Controversial *Chronicle of 811*”, *Dumbarton Oaks Papers*, 60, 2006, s. 87-109.

Suidae Lexicon, (Haz. Immanuel Bekker), George Reimer, Berlin 1854.

The Chronicle of John Malalas, (Çev. Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys ve Roger Scott), Australian Association for Byzantine Studies, Melbourne 1986.

The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284-813, (Çev. Cyril Mango ve Roger Scott), Clarendon Press, Oxford 1997.

The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus, (Çev. Michael Whitby), Liverpool University Press, Liverpool 2000.

The History of Menander the Guardsman: Introductory Essay, Text, Translation, and Historiographical Notes, (Çev. R. C. Blockley), Francis Cairns, Trowbridge 1985.

Theophanes, *Theophanis Chronographia*, (Ed. Ioannis Classen), 2 Cilt, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, E. Weber, Bonn 1839-1841.

Theophanis Chronographia, (Ed. Carolus de Boor), 2 Cilt, Teubner, Leipzig 1883-1885.

TREAGOLD, Warren, *The Byzantine Revival*, Stanford University Press, Stanford 1988.

YAVUZ, Mehmet Fatih, "Antik Çağlarda Gelibolu Berzahında İnşa Edilen Savunma Duvarları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 41, 2005, s. 1-16.

ZIMONYI, Istvan, "Bulgarlar ve Ogurlar", *Türkler*, (Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 606-616.

ZLATARSKİ, Vasil, *İstoriya Na Bılgarskata Dirjava Prez Srednite Vekove Tom 1 Çast 1*, Sofiya 1970.

ZLATARSKİ, V. N., "Kurum Han", (Çev. M. Türker Acaroğlu), *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11, 1983, s. 125-146.

